

Юлія Могильна – аспірант 3 року навчання кафедри професійної, початкової та дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, м. Харків, Україна.

Коло наукових інтересів: педагогіка вищої школи, професійна орієнтація школярів, неформальна освіта, підготовка майбутніх вчителів в закладах вищої освіти, європейський досвід організації професійної орієнтації учнів шкіл, сучасні тенденції розвитку професійної освіти в Україні.

✉ 4499.yuliaa@gmail.com

🆔 <https://orcid.org/0000-0003-3144-339>

УДК: 37.09

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-88-95>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті проаналізовано досвід організації професійної орієнтації школярів таких країн Європейського Союзу, як Польща, Німеччина, Франція та Велика Британія, де відбувається постійний розвиток системи профорієнтації, організація цієї системи перебуває на високому, передовому рівні. Дослідження базується на теоретичному аналізі освітніх програм та правових документів вище зазначених країн. Висвітлено найбільш прогресивні та продуктивні форми організації профорієнтації, результат, якого досягають зарубіжні країни. Продемонстровано сучасне положення стану ринку праці України, якого досягають недосконалої профорієнтації школярів. Розроблено рекомендації щодо реформування системи професійної орієнтації учнів шкіл в Україні.

Ключові слова: профорієнтація; профконсультація; учень; ринок праці; економіка.

Постановка проблеми. Чинна система професійної орієнтації в Україні не відповідає вимогам професійного самовизначення особистості. Доказом цього є високий рівень безробіття в країні. Економічна та освітня системи країни повинні змінити напрямок від подолання безробіття до його профілактики. Для вдалого розвитку цієї тенденції було досліджено європейський досвід організації професійної орієнтації та сформульовано рекомендації щодо реформування останньої в Україні.

Аналіз джерел та публікацій. Дослідженням сучасного стану та розвитку професійної орієнтації в Україні займалися наступні науковці: Л. Авдєєв, І. Беха, К. Бондарчук, В. Борисова, Д. Закатнова, М. Зуб, А. Кіяцук, О. Коропецька, В. Лозовецька, О. Мельник, В. Туташинський, І. Уличний, Б. Федоришин.

Питання профорієнтаційної орієнтації в системі шкільної освіти Європи досліджено в працях Н. Абашкіна, М. Авраменко, Т. Голуба, П. Ольхувки, В. Пасічника, Р. Сойчук, Т. Козака, Г. Корсуна, М. Кузіва, О. Павлова, О. Пономаренка.

Актуальність дослідження полягає в гострій потребі сучасної системи професійної орієнтації учнів шкіл України у знаходженні шляхів модернізації та розвитку.

Мета статті – теоретичний аналіз сучасного стану професійної орієнтації школярів в Україні та країнах Європи для створення рекомендацій щодо запозичення елементів європейського досвіду в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення важливість професійної орієнтації учнів шкіл у шкільній системі освіти знецінена. Сама шкільна освіта зводиться лише до викладання предметів, а підготовці дітей до майбутнього життя, комунікацій у дорослому соціумі, розвитку особистості та вибору професії увага не приділяється. Та особистісно не розвинута, не комунікативна, не мотивована у професійній галузі людина не може бути конкурентоспроможною, успішною. Через масовий характер ця тенденція накладає відбиток на загальний устрій країни, а особливо її економіку.

Ринок праці – галузь, яка першочергово потерпає від недовірої системи професійної орієнтації молоді. Дисбаланс попиту та пропозиції на вакансії, безробіття, професійно знецінені працівники – це передумова економічної кризи у країні.

Саме тому важливість розвитку профорієнтації має глобальне, державне значення.

Одним із ключових етапів у розвитку професійної орієнтації в Україні можна вважати постанову Кабінету Міністрів України від 2009 року, завдяки якій була створена міжвідомча Рада з питань профорієнтації населення (Авдєєв, 2012, с. 16).

Ще раніше, 17 вересня 2008 року, було прийнято постанову, згідно з якою професійна орієнтація в Україні є науковою та обґрунтованою системою, її метою є мотивація до професійного самовизначення особистості, виявлення особистісних рис, які мають вплив на професійний вибір. Складовими елементами професійної орієнтації в Україні є: професійна інформація, професійна адаптація, професійна консультація та професійний вибір (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення»).

Єдиним інститутом профорієнтаційної системи України є Державна служба зайнятості. Основні функції цієї установи – працевлаштування населення, урегулюванню ринку праці, професійній консультації, професійний відбір та надання професійної інформації (Авдєєв, 2012, с. 38).

Важливим недоліком в організації роботи Державної служби зайнятості є відсутність її співпраці зі школами, адже найбільш вагомим у житті людини професійна орієнтація є під час навчання у школі, коли підліток повинен визначитись з майбутньою професією. Сьогодні робота служби базується на двох головних елементах: сектор професійної інформації та активної підтримки. Зрозуміло, що професійна орієнтація в ці сектори не включена (Авдєєв, 2012, с. 39–40).

Для того, щоб професійна робота була ефективною, вона повинна бути послідовною та систематичною. Хаотичні у часі, не пов'язані між собою заходи, не дають бажаного результату (Туташинський, 2012, с. 285).

Провідними напрямками у сучасній профорієнтаційній роботі зі школярами є: профконсультації, профдіагностика та профінформація. Отже, практичних заходів вітчизняна система не має (Авдєєв, 2012, с. 44).

Ще одним гострим питанням у системі професійної орієнтації школярів є відсутність або недостатня кількість фахівців та їх незалученість до навчального процесу у школах (Туташинський, 2012, с. 283).

У програмі підготовки вчителів у закладах вищої освіти не має такого напрямку підготовки, як професійна орієнтація школярів. Увага студентів не акцентується на цьому питанні, у майбутніх учителів не формують навички профорієнтації, тому в сучасних школах це питання залишається відкритим і невирішеним.

Нині відповідальними за профорієнтаційну роботу в школах України є штатні шкільні психологи. Згідно з аналітичними даними, лише 46% шкіл України забезпечені практичними психологами, більша частина яких не має базової психологічної освіти. Профорієнтаційна складова роботи психолога у школі зводиться до формальних звітів, та, максимум, що може бути проведено у школі – тести з визначення направленості особистості. Та навіть результати таких тестів школярі отримують не завжди (Панок, 2003).

Результатом відсутності професійної орієнтації в школі є проблема працевлаштування випускників ВНЗ. Адже професійно неорієнтованому підлітку важко зробити вдалий вибір професії, що базується на особистісному аналізі та аналізі відповідності себе вимогам професії. Сту-

дент, що в ході навчання розуміє, що обрав професію, яка йому не цікава, втрачає мотивацію, стає пасивним та неконкурентоспроможним (Авдєєв, 2012, с. 41).

Як доказ необхідності реформування чинної системи професійного орієнтування можна привести статистику, яку надала Державна служба зайнятості 1 січня 2021 року.

Рис. 1. Характеристика зареєстрованих безробітних осіб за освітою. Данні від 1 січня 2021 р. надані Державною службою зайнятості.

Проаналізувавши діаграму бачимо, що майже половина безробітного населення має вищу освіту (Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості, 2020). Це свідчить про явну невідповідність попиту і пропозиції на ринку праці. Випускники шкіл обирають «модні» професії, а закінчуючи ВНЗ, залишаються без робочого місця. Величезну роль у цьому також відіграють роботодавці, які висувають вимоги до шукачів, що є непосильними для вчорашніх студентів. Тобто, молодий спеціаліст є неконкурентоспроможним, не може знайти роботу, втрачає мотив та ентузіазм до праці. Адже людина, що зазнала невдачі, потребує психологічної допомоги та підтримки, яку Державна служба зайнятості України, на жаль, не надає.

За даними Державної служби зайнятості, найбільший рівень безробіття спостерігається серед молоді віком 15–24 роки (Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості, 2020).

Рис. 2. Рівень безробіття населення за віковими групами. Інформація надано Державною службою України від 1 січня 2021 року.

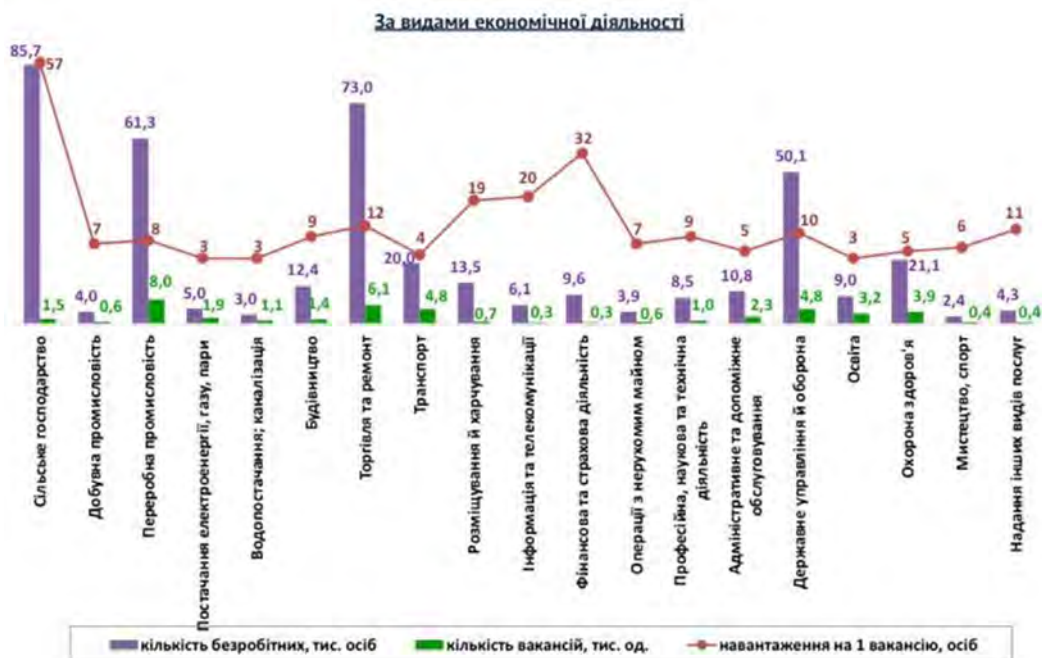

Рис. 3. Кількість зареєстрованих безробітних, вакансій та претендентів на одну вакансію станом на 1 січня 2021 р.

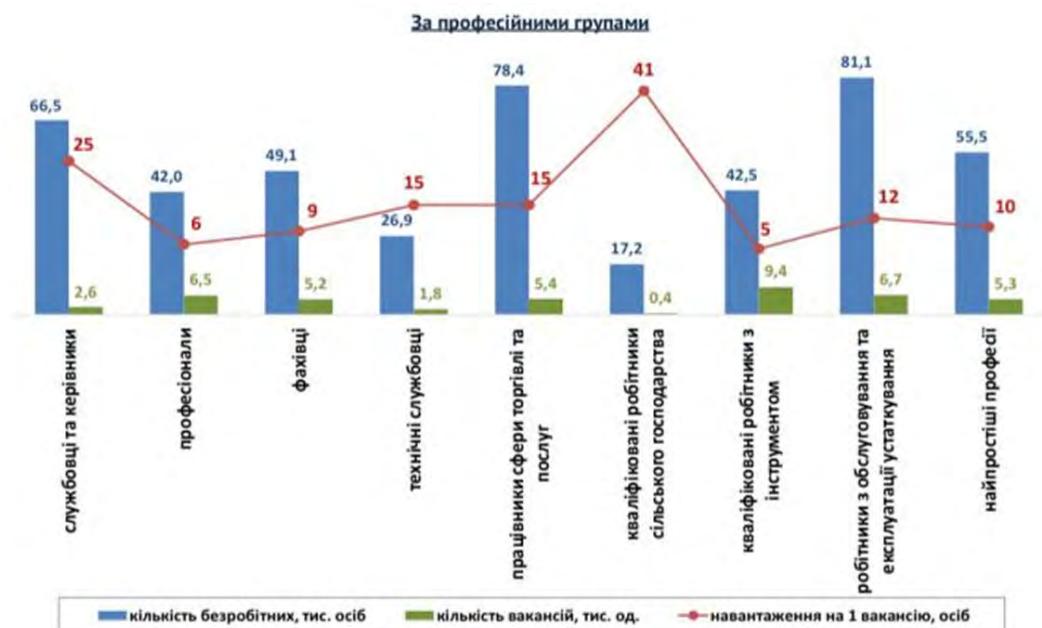

Рис. 4. Кількість зареєстрованих безробітних, вакансій та претендентів на 1 вакансію станом на 1 січня 2021 року.

Державна служба зайнятості опікується працевлаштуванням, професійним навчанням, фінансовою допомогою через безробіття. Але професійної орієнтації, консультацій, психологічної допомоги та підтримки у вищезазначеному переліку не здійснює (Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості, 2020). Результатом недійової системи профорієнтації стають: відсутність її зв'язку з ринком праці, невідповідність попиту та пропозицій робочих вакансій та економічні проблеми.

Як бачимо за діаграмами, попит на вакансії значно перевищує пропозицію. В окремих випадках конкурс досягає 57 осіб на одне робоче місце. Звісно, високий рівень безробіття є неминучим наслідком такого дисбалансу на ринку праці (Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості, 2020).

На відміну від системи професійної орієнтації в Україні, в країнах Європи профорієнтація стрімко розвивається. У першу чергу це пов'язано з активним контролем і моніторингом з боку держави та законодавчою підтримкою профорієнтаційної системи.

Вдалим прикладом організації професійної орієнтації школярів є Польща. У цій країні внутрішня шкільна система профорієнтації створена на основі шкільних центрів кар'єри, головною функцією яких – координувати роботу шкільних учителів у галузі профорієнтації. Здебільшого, координатором є директор школи, який призначає фахівця – профконсультанта, робота якого передбачає також аналіз ринку праці, попиту та пропозицій на ньому, що має позитивний вплив не лише на ринок праці, а й на економічне становище країни в цілому (Пасічник, 2012, с. 28).

Профорієнтаційна робота в Польщі є високоорганізованою та реалізується на усіх щаблях освіти, але найактивніше профорієнтаційна робота реалізується в шкільній освіті, що є логічним, адже під час навчання в школі дитина робить вибір певної професії або професійного напрямку. У школах в учнів формують фундаментальні професійні знання та активно проводять підготовку до професійного та суспільного життя. Основними компонентами профорієнтації в Польщі є профорієнтація та профконсультація. Остання – превалує. Професійні консультації у школах Польщі є системними та організованими, надають дітям достатній обсяг інформації про світ професій (Ольхувка, 2014, с. 8).

Але, не зважаючи на усі плюси профорієнтаційної системи школярів в Польщі, ми спостерегаємо, що, як і в Україні, немає практичного компонента – можливості дитини ознайомитись із професією наочно, можливості спробувати себе в певній професії в рамках програми професійної орієнтації.

Дуже вдалим прикладом реалізації практичної складової професійної орієнтації є Німеччина. Освітні заклади цієї країни співпрацюють із виробництвами, що дає можливість учням шкіл проходити «профорієнтаційну практику» безпосередньо на обраному місці роботи – так німецькі школярі мають змогу випробувати себе в обраній професії.

Велику увагу німецькі школярі приділяють самоаналізу, реалізується він шляхом ведення «робочого зошита», у який вноситься та аналізується інформація про сім'ю школяра, його інтереси, особистісні та професійні тощо. Через «робочий зошит», тестування, консультації зі спеціалістами вивчається особистість, її якості та здібності, що стає запорукою обґрунтованої допомоги у професійному визначенні.

Важливим є також те, що профорієнтація у Німеччині побудована на міждисциплінарному підході, а головною її метою вважається формування у школярів компетентності у виборі майбутньої професії. Уся система, у цілому, є динамічною та гнучкою. Для її розвитку школи Німеччини постійно корегують навчальні плани за нормами ЄС, а Федеральна агенція праці розробляє технічні концепції (Корсун, 2014, с. 59–60).

Значної уваги професійній орієнтації приділяє і Франція. У цій країні, ще з 2005 року, професійна система орієнтації визначена пріоритетним елементом розвитку системи освіти в країні (Павлова, 2007, с. 7).

Координують профорієнтаційну роботу у Франції три агенції: Національне бюро з освітньої та професійної інформації, Центр професійної інформації й орієнтації, Національна агенція працевлаштування (Хміль, 2011, с. 117).

Профорієнтація у французьких школах передбачає психологічну роботу вчителів зі школярами, забезпечення учнів інформацією про професії та ситуацію на ринку праці. Сам навчальний процес у школах Франції характеризується диференціацією та актуалізацією певних навичок учнів – учнів розподіляють за різними напрямками та секціями навчання. Звісно, що така модель розподілу учнів полегшує профорієнтаційну роботу та робить її більш ефективною, адже вона стає не загальноспрямованою, а конкретною (Павлова, 2007, с. 14).

Профорієнтація у Великій Британії є комплексною, систематичною та високоорганізованою. Її реалізація та контроль якості відбувається за допомогою чотирьох державних органів: Міністерство освіти, Міністерство з питань зайнятості, Служба з працевлаштування молоді, Національна консультативна рада з професійної кар'єри.

Системі професійної орієнтації у Великій Британії притаманні такі особливості: система є безперервною, систематичною та довгостроковою – на перші профорієнтаційні заходи дитина потрапляє ще у школі, але після її закінчення профорієнтаційна підтримка не припиняється і триває протягом усього трудового життя; напрям профорієнтаційної роботи залежить від соціально-економічних потреб країни та її громадян (Пономаренко, 2015, с. 24–25).

Також відмінною особливістю є наявність дипломованого профрадника, або профконсультанта, як його ще називають. Така людина має кваліфікацію спеціаліста з питань професійної орієнтації та здатна працювати як зі школярами, так і з дорослими. Саме у школах перед профконсультантами постають конкретні завдання: організація і проведення професійних занять та екскурсій; виявлення професійних нахилів учнів шкіл; надання допомоги школярам у виборі професії, підтримка школярів та випускників ВНЗ під час працевлаштування.

Як і в Німеччині, у Великій Британії вводяться практичні методи реалізації профорієнтації, але не безпосереднім залученням дитини до реального виробничого процесу, а шляхом моделювання та імітації реальних виробництв у школі (Пономаренко, 2015, с. 33).

Висновки. Сучасна система профорієнтації в Україні не є ефективною та не забезпечує формування, відтворення та збереження трудового потенціалу країни. Окрім того, профорієнтаційна система не є цілісною, комплексною та поступовою, а саме ці фактори визначають її успішність та ефективність. З метою професійної орієнтації школярів не проводяться дослідження соціального та економічного становища країни, ринку праці, особливостей вимог та пропозиції на ньому.

Одна з найвагоміших проблем системи – відсутність професіоналів у сфері профорієнтування.

Європейський досвід професійної орієнтації у школах дозволив сформулювати та запропонувати такі рекомендації щодо розвитку та реорганізації професійної орієнтації школярів в Україні, а саме:

1. Побудувати нові модель та концепцію профорієнтації згідно з вимогами та можливостями ринку праці.

2. Створити якісну законодавчу базу, яка буде підтримувати, організовувати та контролювати систему професійної орієнтації в Україні.

3. Запозичити досвід Великої Британії, а саме підготовку кваліфікованих профконсультантів, які на високопрофесійному рівні можуть надавати допомогу школярам, студентам та дорослим громадянам. Окрім того, при підготовці майбутніх вчителів формувати в них компетентності з профорієнтації школярів.

4. Розробити систему професійної орієнтації так, щоб вона була комплексною, цілісною, міждисциплінарною та обов'язковою для запровадження у школи України.

Використані джерела

- [1] Авдєєв, Л. Г. (2012). Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні. *Науково-Методичний Посібник Для Працівників Служби Зайнятості*, 16–44.
- [2] Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення. (2008, September 17). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>
- [3] Туташинський, В. І. (2012). Концептуальні засади професійної орієнтації учнів. *Педагогічні Науки: Реалії Та Перспективи*, 31, 281–286.
- [4] Панок, В. Г. (2003). Психологічна служба системи освіти України. *Укр. Наук.-Метод. Центр Практ. Психології і Соц. Роботи*, 228.
- [5] Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у 2020 році. (2021, January 1). Головне | Державний центр зайнятості. <https://www.dcz.gov.ua>
- [6] Пасічник, В. (2015). Організація профорієнтації в загальноосвітніх школах Польщі на сучасному етапі. *Науковий Вісник Східноєвропейського Національного Університету Імені Лесі Українки*, 1(302), 28.
- [7] Ольховка, П. Я. (2014). Професійна орієнтація школярів у гімназіях Польщі. *Національний Педагогічний Університет Ім. Володимира Гнатюка*. Published.
- [8] Корсун, Г. О. (2014). Професійне самовизначення старшокласників у школах Німеччини. *Інститут Проблем Виховання НАПН України*, 308, 308.
- [9] Павлова, О. І. (2007). Содержание и организация профессиональной ориентации учащихся общей средней школы Франции. *Автореферат Диссертации*, 22.
- [10] Хміль, О. В. (2011). Професійна орієнтація в системі середньої освіти: (французький досвід). *Молодь і Ринок*, 3, 117.
- [11] Пономаренко, О. Г. (2015). Професійна робота у системі підготовки молоді до професійної сільськогосподарської діяльності у середніх навчальних закладах Великої Британії. *Національний Університет Біоресурсів і Природокористування України*, 254.

References

- [1] Avdyeyev, L. G. (2012). Stan ta perspektyvy rozvytku profesijnoyi oriyentaciyi v Ukrayini. *Naukovo-Metodychny j Posibny k Dlya Pracivnykiv Sluzhby Zajnyatosti*, 16–44. (in Ukrainian).
- [2] Pro zatverdzhennya koncepciyi derzhavnoyi sy stemy profesijnoyi oriyentaciyi naseleennya. (2008, September 17). Oficijny j vebportal parlamentu Ukrayiny . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF> (in Ukrainian).
- [3] Tutashyns'ky j, V. I. (2012). Konceptual'ni zasady profesijnoyi oriyentaciyi uchniv. *Pedagogichni Nauky: Realiyi Ta Perspektyvy* , 31, 281–286. (in Ukrainian).
- [4] Panok, V. G. (2003). Psy xologichna sluzhba sy stemy osvity Ukrayiny . *Ukr. Nauk.-Metod. Centr Prakt. Psy xologiyi i Socz. Roboty* , 228. (in Ukrainian).
- [5] Sy tuaciya na ry nku praci ta diyal'nist' derzhavnoyi sluzhby zajnyatosti u 2020 roci. (2021, January 1). Golovne | Derzhavny j centr zajnyatosti. <https://www.dcz.gov.ua> (in Ukrainian).
- [6] Pasichnyk, V. (2015). Organizaciya proforiyentaciyi v zagal'noosvitnix shkolax Pol'shhi na suchasnomu etapi. *Naukovy j Visnyk Sxidnoevropejs'kogo Nacional'nogo Universty tetu Imeni Lesi Ukrayinky* , 1(302), 28. (in Ukrainian).
- [7] Ol'xovka, P. Ya. (2014). Profesijna oriyentaciya shkolyariv u gimnaziyax Pol'shhi. *Nacional'ny j Pedagogichny j Universty tet Im. Volodymyra Gnatyuka*. Published. (in Ukrainian).
- [8] Korsun, G. O. (2014). Profesijne samovy znachennya starshoklasny k iv u shkolax Nimechchy ny . *Insty tut Problem Vy xovannya NAPN Ukrayiny* , 308, 308. (in Ukrainian).
- [9] Pavlova, O. Y . (2007). Soderzhany e y organy zacy ya professy onal'noj ory entacy y uchashhy xsya obshhe srednej shkolxy Francy y . *Avtoferat Dy ssertacy y* , 22. (in Russian).
- [10] Xmil' , O. V. (2011). Profesijna oriyentaciya v sy stemi seredn'oyi osvity : (francuz'ky j dosvid). *Molod' i Ry nok*, 3, 117. (in Ukrainian).
- [11] Ponomarenko, O. G. (2015). Profesijna robota u sy stemi pidgotovky molodi do profesijnoyi sil'skogospodars'koyi diyal'nosti u serednix navchal'ny x zakladax Vely'koyi Bry taniyi. *Nacional'ny j Universty tet Bioresursiv i Pry rodokory stuvannya Ukrayiny* , 254. (in Ukrainian).

Yuliia Mohylna, graduate student of Kharkiv H. Skovoroda National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine.

EUROPEAN EXPERIENCE OF CAREER GUIDANCE FOR SECONDARY-SCHOOL STUDENTS

In today's conditions, the importance of professional orientation of students in the school education system is underestimated. School education *per se* is limited to teaching subjects, preparation of children for future life, communication in adult society, personal development, however, choice of their profession is not paid attention. But a person who is not personally developed, not communicative, not motivated in the professional field cannot be competitive, successful. Having a mass character, this trend has an impact on the general structure of the country, and especially the economic one.

Ukraine's economy is not stable and more prone to decline than to take off. The labor market is an industry that primarily suffers from an ineffective system of vocational guidance for young people. The growing imbalance of supply and demand for vacancies, unemployment, professionally devalued workers – is the key to the economic crisis in the country.

In contrast to the school system of Ukraine, in European countries, vocational guidance of schoolchildren is given enough attention to form a successful personality and maintain economic indicators related to vocational guidance at a decent level. It is known that the standard of living in Europe in general is much higher than in Ukraine.

But are there professionals in the field of vocational education in Ukraine? No.

And in this matter we return to education, but to higher education. In the system of higher education in Ukraine there is no direction of training specialists in vocational guidance while vocational guidance is included in the curriculum of educators as an intermediate topic, but this is not enough to develop skills in the research area.

In order to achieve a developed society in Ukraine, to bring the economy to a high stable level, to raise the living standards of Ukrainians to a decent reform, it is necessary to start with school education. After all, schoolchildren are the future of the nation, and the future of the country depends on how they leave school. That is why the importance of career development is of global, national importance. On the positive side, more and more scholars in the field of education and economics are paying attention to the analysis, updating and development of concepts for the improvement of professional orientation of students and adults in Ukraine.

Keywords: career guidance; professional consultation; student: labor market; economy.